

Wilken ENGELBRECHT

ORCID: 0000-0002-9058-8199

Univerzita Palackého v Olomouci / Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Zijn er in het Nederlands echt zoveel onregelmatige werkwoorden? Een pleidooi tegen de discriminatie van sterke werkwoorden

Abstract

This contribution discusses the problem of the allegedly ‘irregular’ strong verbs in Dutch, being a plea for correct terminological use in grammar. Strong verbs belong to the basic vocabulary of Dutch, being mostly verbs that concern everyday life such as eating, sleeping and walking. They have a regular structure and the label ‘irregular’ makes the average second language learner automatically think ‘oh, this must be difficult’. First, this contribution examines how Dutch linguists have looked at strong verbs over the centuries. Then, the presentation of strong verbs in recent linguistic and pedagogical works will be discussed to come finally to a conclusion and to some proposals.

Keywords: Dutch, linguistics, strong verbs, terminology, historical linguistics, pedagogics.

Lopen wordt liep, / maar hopen niet hiep.
Laten wordt liet, / maar praten niet priet.
Komen wordt kwam, / maar dromen niet dram.
Vragen wordt vroeg, / maar zagen niet zoeg.
Vliegen wordt vloog, / maar wiegen niet woog.
Bieden wordt bood, / maar spieden niet spood.
Vriezen wordt vroom, / maar niezen niet noor
Lijken wordt leek, / maar prijken niet preek.
Krijgen wordt kreeg, / maar hijgen niet heeg
Zenden wordt zond, / maar wenden niet wond.
Brengeen wordt bracht / maar mengen niet macht.
Sterven wordt stierf, / maar verven niet vierf.
Zitten wordt zat, / maar spitten niet spat.
Schenken wordt schonk, / maar denken niet donk.
Schelden wordt schold, / maar melden niet mold.

Stinken wordt stonk, / maar hinken niet honk.
 Geven wordt gaf, / maar beven niet baf.
 Treffen wordt trof, / maar keffen niet kof.
 Zwellen wordt zwol, / maar bellen niet bol.
 Mogen wordt mocht, / maar drogen niet drocht.
 Blazen wordt blies, / maar razen niet ries.
 Graven wordt groef, / maar draven niet droef.
 Winnen wordt won, / maar pinnen niet pon.
 Stelen wordt stal, / maar delen niet dal.
 Vallen wordt viel, / maar bellen niet biel.
 Weten wordt wist, / maar meten niet mist.
 Zullen wordt zou, / maar vullen niet vou.
 Zwemmen wordt zwom, / maar klemmen niet klom.
 Ja. Maar waarom?

1. Inleiding

In 2015 schreef de auteur en dichter Joke van Leeuwen voor *Ons Erfdeel* een boek *Waarom een buitenboordmotor eenzaam is* met allerlei feitjes over het Nederlands. Hierin nam zij ook het boven geciteerde versje op dat zij had gemaakt voor middelbareschoolleerlingen om sterke werkwoorden met zwakke te confronteren. Iedereen die ook maar een beetje thuis is in het Nederlands, zal direct zien dat de eerste en derde verzen van de strofes steeds sterke werkwoorden betreffen, terwijl het werkwoord na ‘maar’ steeds zwak is. Van Leeuwen gaf een paar jaar later zelf in een interview met *Levende Talen* als reden om het versje te maken dit aan (Wouters, 46, 47):

Plezier in taal kan samengaan met het leren van de regeltjes. Ik gun iedereen dat ze simpele regeltjes eens goed geleerd hebben. Het is vaak niet zo ingewikkeld en het helpt toch als mensen weten hoe bijvoorbeeld spellingregels werken. (...) Je kunt ook op een speelse manier oefenen. Ik heb een versje gemaakt met sterke werkwoorden: ‘lopen wordt liep, maar hopen niet hiep’, en voor jongere kinderen: ‘Is het geen dag, dan is het nacht. Is het niet hard, dan is het zacht.’ Dat speelse gaat verder dan de taalregels.

Hierbij moet worden benadrukt dat zij systematisch (en in mijn ogen correct) spreekt over “sterke werkwoorden” en ook in haar boek nergens het begrip ‘onregelmatige werkwoorden’ in haar mond neemt dat nochtans vaak in schoolgrammatica’s, leerboeken Nederlands als tweede of vreemde taal en elders wordt gebezigd als er over de Nederlandse sterke werkwoorden wordt gesproken.

Deze bijdrage is een pleidooi voor correct terminologisch taalgebruik. Sterke werkwoorden behoren tot de basiswoordenschat van het Nederlands, zij betreffen veelal het dagelijks leven zoals *eten, slapen, lopen, gaan* of *sterven*. Ze hebben een regelmatige structuur en juist het etiket ‘onregelmatig’ zorgt ervoor dat de gemiddelde leerling of studenten al gauw denkt ‘oh, wat moeilijk’. Dit, terwijl

die werkwoorden dit etiket feitelijk absoluut niet verdienen, een klein aantal inderdaad onregelmatige werkwoorden uitgezonderd.

Het begrip ‘sterk/zwak werkwoord’ gaat terug op de Duitse taalgeleerde Jacob Grimm (1785–1863), die het rond 1819 in de taalwetenschap introduceerde. Al in 1846 nam de Nederlandse linguïst Willem Gerard Brill (1811–1896) het over. Hier komt deze bijdrage later nog op terug. Sterke werkwoorden kenmerken zich door verandering van stamvocaal, zwakke werkwoorden hebben slechts één stamvocaal en moeten het preteritum en het voltooid deelwoord met behulp van suffixen maken.

In deze bijdrage zal eerst onderzocht worden, hoe taalkundigen door de eeuwen heen naar sterke werkwoorden hebben gekeken. Dan zal de presentatie van sterke werkwoorden in recente taalkundige en pedagogische werken worden bediscussieerd om ten slotte tot een conclusie te komen. Hierbij zal het woord gegeven worden aan de taalgeleerden zelf om de ontwikkeling van de gedachtegang te illustreren.

2. Een historische terugblik

Waarschijnlijk was Christiaan van Heule (†1655) de eerste die serieus inging op verschillende wijzen van werkwoordvervoegingen. Hij onderscheidde vijf types. Zijn ‘eerste Vervouginge’ betreft wat wij nu als de *zwakke werkwoorden* kennen waarop de regel van ‘*t kofschip*’ niet van toepassing is (Van Heule 1625, 39):¹

De eerste Vervouginge is / als men in de Onbepaalde manier op het eynde *EN* naer laet ende *DE* in de plaetse stelt / zo heeft men een woort dat den Onvolkomen tijt uytdrukt / als tot voorbeeld *Bedelen* is / een woort van de Onbepaalde manier hiervan de laetste *EN* genomen / zo is het *Bedel* hier dan op het eynde *DE* gestelt / zo is het *Bedelde*, dit is het Werkwoord van den Onvolkomen tijt / in den eersten Persoon / als men ook by *Bedel* stelt eene *T*, zo is het *Gebedelt*, dit woort drukt den Voorleden tijt uyt.

[De eerste conjugatie is als men in de onbepaalde wijs de uitgang *EN* weglaat en er *DE* voor in de plaats stelt. Dan heeft men een woord dat de onvoltooid verleden tijd uitdrukt. Als voorbeeld is *bedelen* een woord in de infinitief. Als daarvan de uitgang *EN* wordt weggenomen, is het *bedel*, en als dan aan het slot *DE* wordt gezet, is het *bedelde*, dat is het werkwoord van de onvoltooid verleden tijd in de eerste persoon. Als men bij *bedel* een *T* zet, is het *gebedelt*, dit woord drukt de voltooide tijd uit.]

Zijn tweede type zijn dan de werkwoorden met een stemloze medeklinker aan het eind van de stam (de werkwoorden van ‘*t kofschip*’) (Van Heule 1625, 43):

De tweede Vervouginge is / als men van de onbepaalde manier / de laetste *EN* nalaet / ende in die plaetse *Te* stelt / zo heeft men een woort dat den Onvolmaekten tijt uytdrukt / als tot voor-

¹ Voor teksten tot rond 1800 is steeds een moderne hertaling aangegeven tot beter begrip van de materie. Deze is van mijn hand.

beelt / als men van *Braeken*, de laetste *En* ofneemt / zo is het *Braek*, hier op het eynde *Tē* gestelt / zo is het *Braekte*, dit is een woort van den onvolkomen tijd / als men dan de *E* van *Braekte* ofneemt / zo is het *Braekt*, hier voor dan *Ge* gestelt / zo is het *Gebraekt*, dit is het werkwoord van den voorleden tijd.

[De tweede conjugatie is als men in de onbepaalde wijs de uitgang *EN* weglaat en er *TE* voor in de plaats stelt. Dan heeft men een woord dat de onvoltooid verleden tijd uitdrukt. Als voorbeeld: als men van *braeken* de uitgang *EN* wegneemt, is het *braek*, en als dan aan het slot *TE* wordt gezet, is het *braekte*, dat is het werkwoord van de onvoltooid verleden tijd. Als men dan de *E* van *braekte* weghaalt, is het *braekt*, indien er *GE* voor wordt gezet, dan is het *gebraekt*, dit is het werkwoord van de voltooide tijd.]

Van Heulens derde conjugatie betrof een variant van de zwakke werkwoorden met een stam op *-d* of *-t*, zoals *achten* of *arbeyden*. Destijds werden deze werkwoorden op twee wijzen vervoegd (Van Heule 45):

De derde Vervouginge is als men van het woort der Onbepaelde manier / de achterste *N* ofneemt / ofte in de plaetse der *N*, stelt *DE*, zo heeft men twee verscheydene woorden die den Onvolkomen tijd uytdrucken / als *Achten*, heeft in den onvolkomen tijd *Achte* ende *Achtede*, ook worden alle Werkwoorden in deze Vervouginge op tweederley wijze uytgesprooken / als *Ik acht*, ende *Achte*, *Ik Arbey* ende *Arbeyde*. Als men voorts van de onbepaalde manier *EN* ofneemt / ende de vermeerderende silbe *Ge* voorgestelt / zo heeft men een woort van den Voorleden tijd / als *Geacht*, *Gearbeyt*.

[De derde conjugatie is als men van het werkwoord van de onbepaalde wijs de laatste *N* weglaat en er *DE* zet in plaats van de *N*. Dan heeft men twee verschillende vormen die de onvoltooid verleden tijd uitdrukken, zoals *Achten*, dat in de onvoltooid verleden tijd *Achte* en *Achtede* heeft. Ook worden alle werkwoorden in deze conjugatie op twee manieren uitgesproken, zoals *Ik acht* en *achte*, *Ik arbey* en *arbeyde*. Als men vervolgens van de onbepaalde wijs *EN* weglaat en er de aanvullende lettergreep *GE* voor plaatst, dan is dit het werkwoord van de voltooide tijd, zoals *geacht*, *gearbeyt*.]

Zijn vierde conjugatie is de grootste groep sterke werkwoorden met stamklinkerverandering *ij/ei – e – e* (Van Heule 1625, 46):

In de vierde Vervouginge hebben alle werkwoorden inde laetste silbe op een naer eene dubbele *i*, als *Byten*, *Blijken*, *Blijven*, als men van deze woorden de laetste *EN* ofneemt / ende in de plaetse van *ij* stelt *EE*, zo heeft men het woort van den onvolkomen tijd / als *Beet*, *Bleek*, *Bleef*, als men nu tot het werkwoord des onvolkomen tijts *En* achter ende *GE* voorstelt / zo heeft men (53) een woort des voorleden tijts / als *Gebeeten*, *Gebleeken*, *Gebleeven*.

[In de vierde conjugatie hebben alle werkwoorden in de voorlaatste lettergreep een dubbele *i*,² zoals *bijten*, *blijken*, *blijven*. Als men van deze woorden de uitgang *EN* wegneemt en in plaats van *ij* de klank *EE* stelt, heeft men het woord van de onvoltooid verleden tijd, als *beet*, *bleek*, *bleef*. Als men nu aan het werkwoord van de onvoltooid verleden tijd een uitgang *EN* en een voorvoegsel *GE* toevoegt, heeft men het woord van de voltooide tijd als *gebeeten*, *gebleeken*, *gebleeven*.]

² Van Heule spreekt over “dubbele i”, omdat de verandering van de uitspraak van [i:] naar [ei] pas in de zeventiende eeuw heeft plaatsgevonden.

Alle overige groepen sterke werkwoorden met een andere stamklinkerverandering beschouwde Van Heule als *onregelmatig* (Van Heule 1625, 46):

Daer zijn noch eenige Werkwoorden / die onder de gestelde Vervougingen niet en vallen / welke de Amsterdamsche Taelschrijvers / onder gemeyne regelen willen begrijpen / maer om dat de onvolkomen tijd / van die Werkwoorden / niet en kan uytgedrukt worden / ten zy door byzondere aenteykeningen / ja self by naer van yder van yder woort / zo achten wy die zonder Regel te zijn / ende daerom zo zijn die vervolgens / met haere veranderingen aengeteykent.

[Er zijn nog enige werkwoorden die niet onder de genoemde conjugaties vallen. Amsterdamse taalgeleerden willen deze onder algemene regels vatten, maar omdat de onvoltooid verleden tijd van die werkwoorden niet kan worden uitgedrukt, dan door bijzonder aantekeningen, en dat zelfs bijna voor elk woord apart, achten wij deze onregelmatig te zijn. Daarom zijn deze hierna met hun stamtijden genoteerd.]

In de nieuwere uitgave van zijn grammatica was Van Heule er al achter gekomen, dat er met die ‘onregelmatige’ werkwoorden iets speciaals aan de hand is. Hij maakte er echter weinig woorden aan vuil en verwees doodleuk naar de eerste versie van zijn grammatica (Van Heule 1633, 61):

Onder de vijfde buyginge der werk-woorden behooren / welke den voorleden tijd in *EN* eyndigen / als *Ic bederve* heeft in den voorleden tijd *Ic hebbe bedorven*, al-zo heeft *Bidde*, *gebeden*, *bevele* heeft *bevolen*, etc. Deze woorden veranderen ook in den Onvolmaecten tijd hare klinkletteren / als *Ic bederve* heeft *Ic bedorf*, *Ic bedriege*, *Ic bedroog*, *Ic bidde*, *Ic bad*, *Ic bevele*, *Ic beval*. Die lust heeft om meer Werk-woorden van elke Vervouginge te zien / die wijzen wy tot onze eerste *Spraec-konst*.

[Tot de vijfde conjugatie van de werkwoorden behoren zulke die de voltooide tijd op *EN* eindigen. Zo heeft *ik bederf* in de voltooide tijd *ik heb bedorven*, evenzo heeft *bid* *gebeden*, *beveel* heeft *bevolen*, enz. Deze woorden veranderen ook in de onvoltooid verleden tijd hun stamklinker, zoals *ik bederf* heeft *ik bedorf*, *ik bedrieg* *ik bedroog*, *ik bid* *ik bad*, *ik beveel* *ik beval*. Wie zin heeft om meer werkwoorden van elke conjugatie te zien, die verwijzen wij naar onze eerste *Spraec-konst*.]

De eerste taalkundige die zich uitvoeriger met een classificatie van de sterke werkwoorden bezighield, was Lambert ten Kate (1674–1731; vgl. Van der Sijs 206). In 1710 gaf hij zijn traktaatje *Gemeenschap tussen de Gottische spraeke en de Nederduytsche* uit, waarin hij enigszins geïrriteerd reageerde op de *Grammatica Anglosaxonica & Moeso-Gothica* uit 1689 van de Engelse taalgeleerde George Hickes (1642–1715). Na verheugd te hebben vastgesteld dat hijzelf niet de enige was die de Germaanse talen met het Gotisch vergeleek, merkte ten Kate op (Ten Kate 1710, 12–13):

Niettemin zie ik met eenen, dat die Héér het waere onderscheyd der *Verba* niet getroffen heeft; als stellende niet alléénlyk maer eenerleye *Conjugatie*, gelykvormig aen de myne van de eerste *Classis* N°. 1. zonder eenig voorbeeld ofte melding van dezulke, welke *geconjugeert* worden als N°. 2. Nemaer, ook zoo noemt hy ten onregt *Anomala* die gene welke tot myne twee volgende *Classes* behooren, als zynde ten eenemaal onbewust van de geregelde rooy die by dezelve gevonden word. De menigte dezer by *misslag Ongeregelt genaemde Verba* is vry gróót;

en de *Verba* beslaen het aenzienlykste déél van ‘t Letterkundige; derhalven is óók de vervulling van dit gebrek, die by myne verdeeling van *Classes* te zien is, te gewigtiger; behalven dat dit myne, en niet het zyne, toegepast is op onze *Spraeke*, en gevolchelyk toepasselyk is op alle andere Noordse, welke met de *Gottise* in verwantschap staen.

[Niettemin zie ik meteen dat de heer (Hickes, W.E.) het echte onderscheid van de *verba* niet opgemerkt heeft, omdat hij meent dat er maar één conjugatie is, gelijk aan mijn eigen eerste klasse,³ die zonder enig voorbeeld of vermelding ervan geconjugeerd worden als de tweede klasse. Zo ook noemt hij ten onrechte *anomaliën* de werkwoorden die tot mijn twee volgende klassen behoren, alsof hij zich volledig onbewust is van de regelmaat die bij deze gevonden wordt. De hoeveelheid van deze *ten onrechte onregelmatig genoemde verba* is vrij groot; en die *verba* beslaan het grootste deel van de *grammatica*. Daarom is de aanvulling van het gebrek dat bij mijn verdeling van de klassen te zien is, des te belangrijker, indien mijn – en niet zijn – classificatie toegepast wordt op onze taal en bij gevolg toepasselyk is op de andere Noordse talen die met de Gotische taal verwant zijn.]

Ten Kate gebruikte zijn bevindingen in zijn eigen tweedelige *grammatica* van het Nederlands, de *Aenleiding tot de kennisse van het verheven deel der Nederduitsche sprake*. In dit werk verdeelt hij de werkwoorden om te beginnen in *gelijkvloeiende* en *ongelijkvloeiende* werkwoorden (Ten Kate 1725, 543–545):

Regelmatigheid is de kroone eener Tale; en, onder de Leden eener Sprake is een Werkwoord het voornaemste. (...) Niettemin, wanneer men rusten zou moeten op den arbeid van onze voornaemste Letterkundigen (...) zo zouden alle onze ONGELYK-VLOEYENDE VERBA, naemlyk die genen, welker Praeterita Imperfecta, en welker Praeter: Participii of Partic: Passiva van Wortel-Vocael verwisselen, onder de Ongeregelden te tellen zijn. (...)

Zou men nu die eenstemmige Veroordeeling niet liever aen de onmogelijkheid van ‘t ontwarren, dan aen een misslag en gebrek van goede opmerking toeschrijven? Immers de laatste oorzaak zou weinig schijn hebben, als men alleenlyk op de bekende schranderheid van die Letterkunstenaers zag; evenwel, dat de Onmogelijkheid de ware rede niet en is geweest, is bij mij buiten bedenken; dewijl ik al voor etlijke jaren de REGELMAET EN RANGSCHIKKING VAN ONZE VERBA, ZO GELYK- als ONGELYK-VLOEYENDEN, voor mijn eigen ‘voldoening, heb ontdekt gehad, en in orde gebracht. (...)

Meer als eene rede drong ons tot het ondernemen van dezen werkelijken arbeid. Eerstelyk om dat het de welverdiende eere onzer Taele te nae is, zulk een ‘vlekke te dragen op haer aenzieneljkste deel; en wel voornaemlyk om dat ze geworpen is op die *Verba* welker dienst we omtrent tienmael meer van noode hebben, dan die van de andere soort: want deze ten onregt ‘ongeregeld-genoemde, ik meene de ONGELYK-VLOEYENDE WERKWOORDEN, welker Primitiva omtrent het getal van 200 belooopen, komen zo menigvuldig in alle Schrijven en Spreken te pas, ter zake van hare beteekenissen, die onze voornaemste en gemeenzaemste bewegingen van ‘t Lichaem en van de Gedagten behelzen, dat ze, na mijne gissing, zo veel ik door opmerking kon bespeuren, doorgaends op ijder bladzijde ruim de helft van de *Verba*’s uitmaken; en dat, niet tegenstaende de GELYKVLOEYENDE WERKWOORDEN, die geene verwisseling van Wortelvocael onderworpen zijn, in onze Tael omtrent tienmael meerder in getal zijn.

[Regelmatigheid is de kroon van een taal: en onder woordsoorten is een werkwoord het belangrijkste. (...) Niettemin, wanneer men berusten zou in het werk van onze belangrijkste taal-

³ Namelyk de zwakke werkwoorden.

kundigen (...) dan zouden al onze **STERKE WERKWOORDEN**, namelijk degene die in het imperfectum, het verleden deelwoord of het passieve deelwoord hun stamklinker verwisselen, tot de onregelmatige behoren. (...)

Is het niet beter om die eensgezinde veroordeling toe te schrijven aan een onmogelijkheid om het te ontwarren dan aan een misverstaan en gebrek aan goede observatie? Dat laatste is onwaarschijnlijk, als we de schranderheid van de taalkundigen bezien; dat een onmogelijkheid niet de ware reden is en was, daar ben ik zeker van; omdat ik al ettelijke jaren geleden de **REGELMAAT EN RANGSCHIKKING VAN ONZE WERKWOORDEN, ZOWEL ZWAKKE ALS STERKE**, tot mijn eigen voldoening ontdekt en in orde gebracht heb, (...)

Meer dan een reden dwong ons om deze zware arbeid op ons te nemen. Ten eerste is het de welverdiende eer van onze taal te na, om zo'n mankement te hebben in zijn belangrijkste deel; en bovenal, omdat dit werkwoorden betreft die we tienmaal vaker nodig hebben dan die van de andere soort. Want deze, ik bedoel de **STERKE WERKWOORDEN**, die ten onrechte onregelmatig worden genoemd, waarvan de basiswerkwoorden ongeveer 200 in aantal zijn, komen zo vaak in al het schrijven en spreken van pas, aangezien hun betekenissen onze voornaamste en meest gebruikte zaken van lichaam en gedachten behelzen, dat ze naar mijn inschatting ongeveer op elke bladzijde ruim de helft van alle werkwoorden uitmaken. Dit niettegenstaande dat er van de **ZWAKKE WERKWOORDEN** die geen stamklinkerwisseling ondergaan, in onze taal ruim tienmaal groter in aantal zijn.]

Ten Kates inzichten werden door de meeste taalkundigen overgenomen. De begrippen *gelijkvloeiende* en *ongelijkvloeiende werkwoorden* bleven nog lang in zwang en komen ook voor in de eerste van staatswege verordonneerde grammatica van Petrus Weiland (1754–1841), die stelt (Weiland 122):

§. 248. Men onderscheidt, in onze taal, voornamelijk, drie rangen van werkwoorden. Die, welke tot den eersten rang behooren, dragen den naam van ongelijkvloeiende; die van den tweeden rang worden gelijkvloeiende, en die van den derden rang onregelmatige werkwoorden genoemd.

Tot de onregelmatige werkwoorden rekende Weiland (129–131) de modale werkwoorden, werkwoorden die een infinitief op *-n* hebben als *slaan*, werkwoorden met een sterk afwijkende verleden tijd als *denken* en ten slotte de hulpwerkwoorden *hebben*, *zijn*, *zullen* en *worden*. Deze verdeling bleef in de negentiende eeuw vrij gebruikelijk.

De eerste Nederlandse taalkundige die de begrippen *sterk* en *zwak* in navolging van de reeds genoemde Jacob Grimm introduceerde en deze verbond met de termen die door Ten Kate waren geïntroduceerd, was vermoedelijk Willem Gerard Brill in zijn *Hollandsche Spraakkunst* (572–573):

Ten aanzien van de wijze, waarop de werkwoorden worden verbogen, moeten zij verdeeld worden 1° in *sterke* of *ongelijkvloeiende*, 2° *zwakke* of *gelijkvloeiende*, en 3° *onregelmatige* werkwoorden.

De sterke veranderen in het imperfectum, of het participium perfectum, of in beide deze vormen te gelijk, de vokaal van het praesens, de de zwakke in alle vormen onveranderd behouden. Bovendien zijn zij hierin onderscheiden, dat zij in en eersten en den derden persoon enkelvoud van het imperf. indicat. elken uitgang missen, en in het partic. perf. eenen uitgang bezitten, verschillend van dien der zwakke werkwoorden in denzelfden vorm. (...) Reeds Ten

Kate heeft de regelmaat aangewezen, die in de verbuiging der ongelijkvloeiende werkwoorden valt op te merken, en alzoo getoond, dat deze werkwoorden in geen deele als onregelmatig kunnen beschouwd worden.

Den naam *onregelmatig* passen wij toe op eenige werkwoorden, die zeker ongewone vokaalsveranderingen vertoonen, of de zwakke en de sterke verbuiging in hunnen vormen vereenigen, of, eindelijk, eenige hunner vormen van een' verschillende stam ontleenen.

Waar in de oudere werken steeds nog naar Gotische parallellen werd verwezen, was de praktisch georiënteerde Lammert A. te Winkel (1809–1868) de eerste die de problematiek vooral inherent aan de Nederlandse taal zelf aanpakte. Hij heeft echter, afgezien van zijn verhandeling *De Nederlandsche Spelling onder beknopte regels gebragt* (1859), nooit een omvattend handboek geschreven. Wel schreef hij tientallen artikelen, waarin hij allerlei taalproblemen zo praktisch mogelijk trachtte op te lossen en uit te leggen. Een voorbeeld voor alle: in zijn artikel "Over de werkwoorden met een verschoven praeteritum" toonde hij aan dat de tot dan als onregelmatig beschouwde modale werkwoorden in feite ook een regelmatig stamtijden- en vervoegingsstramien hebben.

De indeling in zwakke en sterke werkwoorden, en dan nog een groepje onregelmatige, bleef gedurende de hele eerste helft van de twintigste eeuw standaard. Zelfs de progressieve pedagoog Roeland A. Kollewijn (1857–1942) week hier niet van af. Als onregelmatige werkwoorden zag hij dezelfde als Brill (Holtvast §§ 161–166, p. 92–94).

3. Van sterk naar onregelmatig

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog⁴ publiceerde Coenraad B. van Haeringen een artikel "De taaie levenskracht van het sterke werkwoord", waarin hij het Nederlands met het Duits en het Engels vergeleek met betrekking tot de werkwoordsvormen. Hij constateert terecht "een geleidelijke overgang van het synthetische taaltype, dat de oudgermaanse talen vertoonden, tot het analytische van de moderne germaanse taal" (Van Haeringen 1940, 241) en komt dan tot de volgende stelling (Van Haeringen 1940, 243):

Zo is dan morphologisch het verbum van een moderne germaanse taal, veel meer nog dan in het Oudgermaans, getypeerd door devier vormen, waarvoor ik gemakshalve de oude benamingen behoud: 1. praesens + infinitief; 2. en 3. praeteritum enkel- en meervoud; 4. participium. Het oude viertal wordt, gelijk wij nog nader zullen zien, hoe langer hoe meer tot drie gereduceerd, doordat enkel- en meervoud van het praeteritum tot elkaar naderen; in het Engels, ook op dit punt het radicaalst van de drie westgermaanse cultuurtalen, is dit proces voltooid in de volkomen afschaffing van het verschil.

⁴ Het artikel werd blijkens ondertekening in april 1940 geschreven, maar kwam in het juni-nummer uit.

Ongedwongen laten zich deze drie of vier hoofdvormen in twee groepen verdelen: enerzijds de groep praesens-infinitief, die zich nauw aansluit bij de stam van het werkwoord, en anderzijds de groep praeteritum-participium, waarin die stam door suffigering of interne wijziging veranderd wordt. (...)

Gemakshalve wil ik hier in ,t vervolg de eerste groep aanduiden als de ‘primaire’ vormen tegenover de ‘secundaire’ van de tweede groep. ‘Primair’ en ‘secundair’ doelen hier dan niet op historische volgorde van het ontstaan der vormen – al zouden de benamingen bij het merendeel van de werkwoorden ook uit dit oogpunt niet geheel ongepast zijn –; ook zijn de termen geheel los te denken van de betekenis die in de vergelijkende grammatica er wel aan is gehecht: zij beogen alleen de verhouding weer te geven, zoals die zich aan het moderne morfologisch besef voordoet.

Verderop komt Van Haeringen (1940, 252) dan tot de conclusie:

Het kenmerkende voor het huidige taalgevoel van de zwakke of regelmatige verba tegenover de andere is gelegen niet in de klinkerwisseling, maar in de stamverandering. Bij de ‘gewone’ verba blijft de stam onveranderd, maar krijgt een verlengstuk dat het praeteritum in het enkelvoud tweesyllabig maakt. Bij de ‘onregelmatige’ verba wordt de stam zelf veranderd en het enkelvoud van het praeteritum blijft éénsyllabig. Vervangt men de tegenstelling klankwisselende en niet-klankwisselende verba door de ongetwijfeld juistere: stamwisselende en niet-stamwisselende verba, dan behoren *bracht*, *dacht* en *kocht* tot de stamwisselende groep. Dat de stamwisseling bij sommige verba tot klinkerwisseling beperkt blijft, bij andere, zoals *zien*, *houden*, *brengen*, *kopen*, meer ingrijpend is, doet niet af aan het feit, dat al deze verba gevoeld worden als te behoren tot dezelfde morfologische groep.

In het artikel onderbouwde hij zijn classificatie met de observatie dat kleine kinderen beginnen met sterke werkwoorden als zwakke te vervoegen (Van Haeringen 1940, 244). Later werkte hij zijn theorie verder uit in zijn monografie *Nederlands tussen Duits en Engels*, waarin hij in zijn achtste hoofdstuk “Het werkwoord” regelrecht stelt (Van Haeringen 1956, 49–50):

Naar de nieuwe tijd toe is de grammatische geladenheid van de verbale vorm zelf vermindert. Zo is de oude onderscheiding tussen ‘zwak’ en ‘sterk’ gehandhaafd (...), maar de ‘klassen’ van de ‘zwakke’ conjugatie zijn niet meer onderscheiden. Men overziet de grammatische mogelijkheden aan het tegenwoordige verbum het best door de zonderlinge, en ook voor een vroeger stadium geenszins geslaagde, termen ‘zwak’ en ‘sterk’ te laten vervallen. De altijd nog belangrijke groepering in de werkwoorden naar de manier waarop ze de verleden tijd en het z.g. voltooid deelwoord vormen, wordt beter aangeduid door die groepering te benoemen met de voor de hand liggende termen ‘regelmatig’ en ‘onregelmatig’. De regelmatige zijn dan die van het type *werken*, *werkte*, *gewerkt*; *happen*, *hapte*, *gehapt*; *dienen*, *diende*, *gediend*; *boren*, *boorde*, *geboord*. Onregelmatig zijn alle andere: *springen*, *sprong*, *gesprongen*; *grijpen*, *greep*, *gegrepen*; *hebben*, *had*, *gehad*, enz. enz. De eerste groep de regelmatige te noemen, is gerechtvaardigd door de inderdaad sprekende regelmaat, maar ook hierdoor dat alle nieuw gevormde of aan een andere taal ontleende werkwoorden zich bij die groep aansluiten. Zo verdient de ‘regelmatige’ groep zijn naam mede om zijn grote numerieke meerderheid, terwijl de onregelmatige verba die naam waard zijn niet alleen om hun inderdaad onregelmatige bontheid, maar ook omdat ze een afgesloten groep vormen, die voor de actieve verrijking van het taalmateriaal geen betekenis heeft. (...)

De hele conjugatie van een werkwoord wordt gekarakteriseerd door wat we de ‘hoofdvormen’ kunnen noemen. Bij de regelmatige zijn het er drie: *werken*, *werkte*, *gewerkt*; *dienen*,

diende, gediend. Bij de onregelmatige zijn het er soms drie, zoals bij *grijpen, greep, gegrepen* en *slaan, sloeg, geslagen*, maar soms wijken enkelvoud en meervoud van de verleden tijd onderling zodanig af, dat er vier nodig zijn, zoals bij *zitten, zat, zaten, gezeten* en *wezen, was, waren, geweest*. Eigenlijk is de regelmaat van de regelmatige werkwoorden niet voldoende erkend door het voor te stellen alsof voor de wegwijzing door de conjugatie drie vormen nodig zouden zijn. Het is immers zo, dat juist die regelmaat meebrengt dat men aan één vorm genoeg heeft. Een vierjarige Nederlander weet vanzelf al, als hij voor het eerst het werkwoord *lakken* of *telefoneren* hoort, dat de andere hoofdvormen daarbij zijn *lakte, gelakt en telefoneerde, getelefoneerd*. Juist het feit dat hij de regelmatige werkwoorden zo volmaakt weet te conjugeren, brengt hem tot die charmante of liever verstandige vergissingen met de onregelmatige, b.v. *verliesde* bij *verliezen*, en *gesteeld* bij *stelen*.

Dit maakte school. Bovendien begon Van Haeringen een regelrechte kruistocht voor zijn zienswijze. Toen Cornelis G.N. de Vooy (1873–1955) in 1947 zijn *Nederlandse spraakkunst* uitgaf, een boek dat lang de norm is geweest in het onderwijs, verwees hij bij zijn behandeling naar Van Haeringen met de opmerking (De Vooy 115):

Van Haeringen stelt de twee groepen tegenover elkaar als stamvaste en stamveranderende werkwoorden. Voor ons taalgevoel is de eerste de regelmatige, de normale. Dat blijkt uit het feit, dat alle nieuwe of ontleende werkwoorden ‘zwak’ vervoegd worden, en dat in kindertaal en volkstaal de neiging bestaat om werkwoorden van de tweede groep tot de eerste te doen overgaan. Al zijn dus – zoals blijken zal – de sterke werkwoorden, van historisch standpunt beschouwd, regelmatig te noemen, voor de tegenwoordige spreker heeft de grillige wisseling van klinkers nòch noodzakelijkheid nòch doel. Toch heeft een grote groep van de sterke werkwoorden, ondanks afbrokkeling, zich met ‘taaie levenskracht’ gehandhaafd, en zich zelfs door analogie hier en daar uitgebreid. De oorzaak is dat er zoveel onder zijn, die tot de meest gebruikelijke woorden behoren, die men dagelijks gebruikt en hoort gebruiken, zodat een afwijking bij ongeofende jongeren (b.v. *geefde, neemde* in kindertaal) onmiddellijk als fout gevoeld en dus gekorrigeerd wordt.

Omdat De Vooy verder consequent over sterke en zwakke werkwoorden bleef spreken (waarbij hij wel steeds naar Van Haeringen verwees), bekritiseerde Van Haeringen (1950, 20) hem in zijn recensie, omdat De Vooy in zijn eigen inleiding had opgemerkt dat een streng synchronische beschrijving van de Nederlandse grammatica “zelfs in een schoolgrammatica ongewenst” is.⁵ Hij eindigde zijn recensie met de opmerking (Van Haeringen 1950, 28):

Er is ook een praktisch voordeel verbonden aan de synchronische beschrijving. Wie een nederlandse spraakkunst samenstelt, denkt zich daarbij in de eerste plaats Nederlanders als gebruikers. Maar een grammatica, bestemd voor het aanleren van onze taal door vreemdelingen, inzonderheid niet-germaanse en niet germanistisch geschoolde vreemdelingen, zou aan bruikbaarheid winnen, als de vervoeging van het werkwoord erin werd beschreven volgens de hier toegepaste beginselen.

⁵ Terzijde zij opgemerkt dat van Haeringens studie zelfs aanleiding was voor een hele dissertatie met de licht dramatische titel *De tragedie der werkwoordsvormen* van Isaac van der Velde (1893–1983) die in 1956 op dit thema in Groningen promoveerde. Van der Velde wees vooral op de pedagogische consequenties van het systeem. Ik hoop hier in een andere bijdrage eens op in te gaan.

En aldus geschiedde. In de eerste grammatica voor buitenlanders, de *Nederlandse grammatica voor anderstaligen* van Miep Fontein en Agaath Pescher-ter Meer worden de sterke werkwoorden inderdaad consequent als *onregelmatige werkwoorden* aangegeven (Fontein & Pescher-ter Meer 93-95). De consequentie van deze aanpak is dat de buitenlandse student hele lijsten met stamtijden uit het hoofd moet leren. Die zijn alfabetisch, zonder verdere classificatie, achterin het boek als “Lijst met onregelmatige werkwoorden” aangegeven, alfabetisch gerangschikt zowel op infinitief (Fontein & Pescher-ter Meer 258–263) als op imperfectum (263–265) en participium (266–268). De meeste Nederlandse methodes Nederlands voor buitenlanders nemen deze aanpak over. Zo stellen Arjen Florijn, Josien Lalleman en Hans Maureau in hun *De regels van het Nederlands*, volgens voorwoord (Florijn et al. v) met als doelgroep ‘hoger opgeleide anderstaligen’ bij hun behandeling van het imperfectum (Florijn et al. 71): “Naast regelmatige verleden-tijdsvormen kent het Nederlands ongeveer tweehonderd onregelmatige verleden-tijdsvormen. Deze laatste moet u leren”. Evenals bij Fontein en Pescher-ter Meer is de lijst van frequente sterke werkwoorden (Florijn et al. 287–291) niet gesystematiseerd. Ook een recente methode als *Nederlands in gang* (De Boer et al. 148, lijst op p. 281–285) handhaaft deze aanpak. Veel op buitenlanders gerichte en in Nederland uitgegeven grammatica’s nemen de methodiek over. Zo geeft Yolande Spaans (41) in haar *A Practical Grammar Dutch*: “Many verbs that are regular in the present tense are irregular in the past and the perfect tense. **You must learn them by heart, there is no other way**”. Maar in “Appendix I” met netjes per ablaugroep verdeelde sterke werkwoorden, staat dan weer (Spaans 63): “Although the following verbs are irregular, **you will discover some regularity** in their irregularity: there are groups with similar features”.⁶

Intertaal, dat zich zowel op Nederlands als Tweede Taal als op Nederlands als Vreemde Taal richt, stelt in het handige overzichtje *Werkwoordenwijzer Nederlands* onder *Vervoeging van het werkwoord* (Becking & Grootegoed 1) “De Nederlandse werkwoorden worden vanwege de vervoeging ingedeeld in regelmatige werkwoorden (1), onregelmatige werkwoorden (2) en half regelmatige werkwoorden (3)”. De ‘onregelmatige’ zijn keurig per ablaugroep ingedeeld.

4. De Algemene Nederlandse Spraakkunst

In 1984 kwam na een lange ontstaangeschiedenis de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* uit, die zich al spoedig tot hét standaard naslagwerk voor het Nederlands ontwikkelde. De *ANS* geeft in het voorwoord als doelstelling (Geerts et al. 10):

Het doel van de *ANS* is de gebruiker een praktisch hulpmiddel te verschaffen om zich een oordeel te vormen over de grammaticaliteit en de aanvaardbaarheid van hedendaags Neder-

⁶ Mijn accentueringen, W.E.

lands taalgebruik. Die gebruiker kan een anderstalige zijn die al enig Nederlands kent, iemand die als moedertaal een Nederlands dialect spreekt of een spreker van de standaardtaal die zijn eigen taalgebruik of dat van anderen wil toetsen aan een grammaticale beschrijving van het Nederlands. (...) Het is een studie- en naslagwerk voor ieder die de grammaticale aspecten van het hedendaagse taalgebruik wil leren kennen.

Hoofdstuk 8 van de *ANS* uit 1984 is gewijd aan het werkwoord. Bij de vervoeging wordt uitgelegd (Geerts et al. 422):

Wat de vervoeging betreft vallen de Nederlandse werkwoorden uiteen in drie groepen: de regelmatige werkwoorden, de onregelmatige werkwoorden-A en de onregelmatige werkwoorden-B.

De vervoeging van de regelmatige werkwoorden is geheel te bepalen door toepassing van de algemene regels die in 8.3.2 gegeven worden. Voor de vervoeging van de onregelmatige werkwoorden-A is behalve toepassing van de algemene regels ook kennis van de ‘hoofdtijden’ noodzakelijk (bijv. *schrijven – schreef – geschreven, eten – at – gegeten, lopen – liep – gelopen*), die in 8.3.5 vermeld zijn. De onregelmatige werkwoorden-B (*hebben, kunnen, mogen, willen, zijn en zullen*) vertonen in hun vervoeging zoveel onregelmatigheden dat een volledige opgave van het vormenbestand (in 8.3.6) het meest praktisch is.

Opmerking – De regelmatige werkwoorden worden in andere grammatica’s vaak ‘zwakke werkwoorden’ genoemd; het grootste deel van de onregelmatige werkwoorden heet dan ‘sterke werkwoorden’, een klein gedeelte daarvan ‘onregelmatig zwakke’.

Anders dan de meeste grammatica’s Nederlands voor buitenlanders en de meeste schoolgrammatica’s van tweede helft twintigste eeuw verdeelt de *ANS* de groep ‘onregelmatig werkwoord-A’ in § 8.3.5 dan wel in groepen volgens de klinkerverandering (Geerts et al. 435–441). De indeling in *regelmatige, onregelmatige-A* en *onregelmatige-B* is in de nieuwste, elektronische versie van de *ANS* (§ 2.3.1) gehandhaafd.

5. Andere geluiden

Op het grote (Nederlandstalige) publiek gerichte grammatica’s als de bekende *Prisma Grammatica Nederlands* van Henriëtte Houët of de *Van Dale Grammatica Nederlands* van Ribertha Huitema trekken geen duidelijke lijn. Enerzijds gebruiken ze de traditionele begrippen *zwakke* en *sterke* werkwoorden, waarschijnlijk omdat dit bij het (oudere) publiek het beste bekend is, anderzijds beschouwen ze de zwakke werkwoorden meestal als de regelmatige. Zo schrijft Houët (96–97):

Zwakke en sterke werkwoorden.

In de vorige paragraaf werd al een onderscheid gemaakt tussen werkwoorden met een regelmatige vervoeging en werkwoorden met een onregelmatige vervoeging. We onderscheiden in dit verband zwakke (regelmatige) en sterke (onregelmatige) werkwoorden. Daarnaast zijn er werkwoorden met een half-regelmatige vervoeging.

De termen ‘zwak’ en ‘sterk’ zijn nogal suggestief en enigszins misleidend: ‘zwakke’ werkwoorden lijken minder bestaansgrond te hebben dan ‘sterke’. Het tegendeel is echter waar: de zwakke, of regelmatige, vervoeging is productief, dat wil zeggen dat de regel voor de ‘zwakke’ werkwoordvervoeging leeft in onze taal. (...)

De term ‘sterk’ betekent in dit verband: ‘de tand des tijds doorstaan hebbend’. De sterke werkwoorden die nu onregelmatig zijn, behoorden eens tot groepen regelmatige werkwoorden.

Huitema geeft in *Van Dale Grammatica Nederlands* bij *Soorten werkwoorden* (Huitema 147) de zwakke werkwoorden wel als “regelmatig” aan, maar stelt vervolgens: “Sterke werkwoorden krijgen vaak een andere klinker in de verleden tijd. Modale werkwoorden en werkwoorden van één lettergreep hebben een onregelmatige vervoeging”. Zij groepeerd dan onder “Vervoeging sterke werkwoorden” (Huitema 150–152) de werkwoorden keurig per stamklinkerverandering.

Als semi-publieksgerichte grammatica’s kunnen we *Grammatica van het Nederlands* van de nu tien jaar geleden overleden Amsterdamse hoogleraar Frida Balk-Smit Duyzentkunst (1929–2013) en ook het boek *Morfologie. De woordstructuur van het Nederlands* van het duo Geert Booij (*1947) en Ariane van Santen (*1944) beschouwen. Beide boeken zijn gericht op studenten Nederlands en in taalkunde geïnteresseerde leken. De meest algemene van beide, het boek van Balk-Smit Duzyentkunst, bespreekt in het 19^e hoofdstuk (115–116) over werkwoorden de *zwakke* en *sterke* werkwoorden als een vormelijk onderscheid en signaleert dat sommige werkwoorden gemengd zwak en sterk zijn. Ten slotte (116–117) wordt geconstateerd:

Ons alleronregelmatigste werkwoord is ‘zijn’. Niet alleen heeft het zeer uiteenlopende persoonsvormen, maar ook is het het enige werkwoord met twee verschillende infinitieven:

Het zal wel waar *wezen*.

Op deze plaats had ook ‘zijn’ kunnen staan. Maar in:

Hij is *wezen* varen. (de voltooide tijd van ‘Hij is varen.’) is ‘wezen’ de enig mogelijke infinitief.

Aan het eind van het hoofdstuk wordt in de samenvatting nog eens op de kwestie van de stamklinker gewezen (Balk-Smit Duzyentkunst 119). Waardeoordeelen of verdere uitleg worden niet gegeven.

Booij en Van Santen (127) zijn iets minder lapidair. Zij zeggen:

Tijdsvormen en deelwoorden

De werkwoorden van het Nederlands worden meestal in twee klassen verdeeld, op basis van de manier waarop ze de verleden-tijdsvormen en de voltooid deelwoorden vormen: **ZWAKKE** of **REGELMATIGE** werkwoorden tegenover **STERKE** of **ONREGELMATIGE** werkwoorden. Sterke werkwoorden maken voor de vorming van de verledentijdsvormen en voltooid deelwoorden gebruik van klinkerwisseling, terwijl zwakke werkwoorden hiervoor uitsluitend affigering gebruiken. De term ‘onregelmatig’ is niet geheel juist, want die suggereert dat er geen regelmaat zit in de relevante vormen van sterke werkwoorden. Die is er wel, zoals we hierna zullen zien. Het wezenlijke verschil tussen zwakke en sterke werkwoorden is dat het systeem van de sterke werkwoorden niet productief is, ondanks de aanwezigheid van regelmaat.

Op de navolgende bladzijden (128–134) wordt vervolgens keurig uitgelegd hoe dit tot stand is gekomen. Deze uitleg is wezenlijk een gemoderniseerde en beter gestructureerde versie van wat ooit Ten Kate twee en een halve eeuw eerder had vastgesteld.

6. Het buitenland

Voor zover in het buitenland opgestelde methodes Nederlands door neerlandici zijn geschreven, nemen deze meestal de notie over dat de sterke werkwoorden onregelmatig zijn, al geldt dat zeker niet voor iedere buitenlandse taalkundige. Zo gebruikt de bekende Poolse neerlandicus Stanisław Prędotą (1944–2021) in zijn *Wprowadzenie do językoznawstwa niderlandzkiego* [*Inleiding in de Nederlandse Taalkunde*] voor de Nederlandse zwakke werkwoorden in het Pools de term *czasowniki regularne (slabe)* [regelmatige (zwakke) werkwoorden] en voor de sterke *czasowniki nieregularne (mocne), w których w czasie przeszłym niedokonanym zachodzi zmiana samogłoski rdzennej* [onregelmatige (sterke) werkwoorden, waarbij het in de onvoltooid verleden tijd komt tot een verandering van de stamklinker] (Prędotą 31). Hij sluit hiermee aan bij wat in Duitse grammatica's (zie hierna) gebruikelijk is.

Aanzienlijk preciezer is de Tsjechische taalgeleerde en polyglot Frantšek Čermák (*1940) in zijn grammaticale inleiding op het Nederlands in het *Nederlands-Tsjechisch woordenboek*. In zijn inleidinkje op de werkwoorden (Čermák & Hrnčířová 74) geeft hij aan dat de Nederlandse werkwoorden volgens hun vorm morfologisch in regelmatige of zwakke en onregelmatige of sterke werkwoorden worden verdeeld en verwijst bij de behandeling van het imperfectum (76) naar een aparte paragraaf over de sterke werkwoorden. Deze paragraaf begint zo (Čermák & Hrnčířová 81):

Silná slovesa. Je to uzavřená skupina historicky starých sloves, která se od ostatních liší při tvoreni preterita a přičestí trpného (a tedy všech složených časů, kde se přičestí užívá). Základních silných sloves je kolem 180, se všemi předponami však jejich počet dosahuje několikastovek. Postupným vývojem se tato slovesa stále více zpravidělňují. Rozdíl v tvorbě preterita a přičestí se projevuje ve střídání kmenové samohlásky (ablaut).

[Sterke werkwoorden. Dit is een afgesloten groep van historisch oude werkwoorden, die verschillen van de andere in de vorming van de verleden tijd en het passief deelwoord (en dus in alle samengestelde tijden waar het deelwoord wordt gebruikt). Er zijn ongeveer 180 basale sterke werkwoorden, maar met alle voorvoegsels erbij zijn het er enkele honderden. Deze werkwoorden zijn in de loop van de ontwikkeling steeds regelmatiger geworden. Het verschil in de vorming van verleden tijd en deelwoord is zichtbaar in de afwisseling van de stamklinker (ablaut).

Daarna geeft Čermák (82–84) keurig 8 groepen sterke werkwoorden aan, volgens ablaut geclassificeerd.

Dat Duitse grammatica's Nederlands geen problemen hebben met de begrippen *schwach* en *stark* is duidelijk. De standaardgrammatica *Duden. Die Grammatik* gebruikt de begrippen ook (Fabricius-Hansen §602, p. 433):

4.2.1.5 Konjugationsklassen und Stammformen

Nach der Art, wie einzelnen Formen – vor allem die Präteritumformen und das Partizip II – gebildet werden, lassen sich Verben in **Konjugationsklassen** einteilen. Zentral ist die Unterscheidung zwischen »schwachen« und »starken« Verben.

Dat sterke werkwoorden onregelmatig zouden zijn, wordt door de *Duden* nergens beweerd. Op Duitse leerlingen gerichte taalboeken Nederlands nemen dit over. Zo noemt de *Kompakt-Grammatik Niederländisch* van Judith Goedbloed zonder omhaal de begrippen *schwache Verben* (Goedbloed 101) en *starke Verben* (102–109), waarna nog een groep *unregelmäßige Verben* (110–111) volgt. Interessant is dat Goedbloed (101) zegt: “Schwache Verben (man könnte auch sagen regelmäßige Verben”, maar dat een overeenkomstige opmerking ontbreekt bij de sterke werkwoorden.⁷

In het Engels is de systematiek zover afgesleten dat er voor de Engelse sterke werkwoorden meestal in Engelse methodes voor die taal over *irregular verbs* wordt gesproken. Toch stelt de belangrijkste Engelstalige grammatica Nederlands van Bruce Donaldson *Dutch: A Comprehensive Grammar* (169):

Dutch verbs can be weak, strong, mixed or irregular; modal auxiliary verbs and **zijn** (to be) and **hebben** (to have) can be seen as belonging to separate categories again. (...)

Colloquially strong verbs are often referred to as irregular verbs, but strictly speaking there is a difference between strong and irregular verbs. Strong verbs are those belonging to the seven original ablaut series common to all Germanic languages, i.e. they follow one of seven basic patterns (see 11.1.32). Irregular verbs, on the other hand, are those that show irregularities that are at odds with the seven ablaut series (see 11.5). The term ‘mixed verb’ is used to describe those verbs which have a strong past participle and a weak imperfect (see 11.4). Strong verbs form their present tense exactly as weak verbs. Only in the past tenses does it become obvious whether a verb is strong. All strong verbs have in common (a) a change in the vowel of the stem in the imperfect and/or the past participle and (b) all past participles end in **-en**.

Indien hij dit had kunnen lezen, zou Ten Kate goedkeurend geknikt hebben.

7. Bij wijze van conclusie

Wat volgt nu uit dit alles voor de docent Nederlands bij een buitenlandse universiteit, en meer speciaal in een Slavischtaalig land? Eerst maar eens een situatieschets. Om te beginnen zijn onze leerders studenten die over het algemeen rond

⁷ Jos Wilmots (89) spreekt in zijn *Voor wie Nederlands wil leren* van “klankwisseling” en toont in deze methode (en de navolgende delen) de regelmaat en logica van de sterke werkwoorden aan.

de 20 jaar oud zijn als ze met hun studie beginnen. Dat betekent dat zij de leeftijd, waarop men ‘splenderwijs’ talen leert al vrij lang achter zich hebben liggen.

Verder is van belang dat voor verreweg de meeste studenten Nederlands niet hun *tweede* taal, maar meestal hun derde (of vierde) taal is. De tweede taal is voor het merendeel van de studenten het Engels dat de recentere generaties over het algemeen prima beheersen. Ten slotte zijn de studentengroepen meestal homogeen, op een enkeling na hebben zij allen dezelfde moedertalige achtergrond.⁸ Uit deze situatie vloeien enkele zaken voort:

— De studenten hebben min of meer dezelfde moedertalige achtergrond en meestal ook dezelfde tweede taal (namelijk Engels)

— Vanuit hun moedertaal zijn de studenten gewend aan het feit dat een werkwoord verschillende conjugaties kan hebben. Zo heeft het Tsjechisch bijvoorbeeld 5 conjugaties (*třída* genoemd) en het Pools 4 (*konjugacja*).

— In het Engels komen veel ‘onregelmatige’ werkwoorden voor, die de studenten deels groepsgewijze hebben geleerd.

— Het middelbaar onderwijs in deze landen gaat weliswaar de laatste jaren over van *Focus on Form* (Kuiken 228; Reitsma 130–131), dwz een accent op grammaticaregels, naar *Focus on Meaning* (Kuiken 228; Reitsma 128–129), dwz een vorm van natuurlijk leren, maar de studenten zijn meestal gewend aan duidelijke structuren.

Geert Booij (*The Grammar of Words*, 240) wijst op de invloed van de moedertaalstructuur op het onder de knie krijgen van bepaalde procédés. De sterke werkwoorden in Germaanse talen zijn merendeels hoog-frequent. De door Van Haeringen (50, vergelijk Booij, *The Grammar of Words*, 239) gesignaleerde overgeneralisatie van de morfologische structuur van zwakke werkwoorden in de sterke door vierjarigen, is bij de meeste kinderen al verdwenen voordat zij naar de basisschool gaan. En Russische kinderen gebruiken naar vaststelling de accusatief na werkwoorden al correct op een leeftijd van twee jaar (Booij, *The Grammar of Words*, 240).

Het dichtste bij wat we een ‘ideale’ oplossing zouden kunnen noemen, staat de Engelstalige grammatica van Donaldson, die de Nederlandse werkwoorden verdeelt in *zwak*, *sterk*, *gemengd* en *onregelmatig*, waarbij de laatste categorie slechts een klein aantal werkwoorden betreft. Min of meer hetzelfde doet Geert Booij in de Engelse, bij Oxford University Press uitgegeven *The Morphology of Dutch* in zijn hoofdstuk *Verbal Inflection* Booij, *The Morphology of Dutch*, 54–66). Indien we een zeer grote groep werkwoorden, waartoe bovendien juist

⁸ Hierbij moet worden aangetekend dat op Tsjechische universiteiten altijd wel enkele Slovakken in de groep zitten en op Poolse universiteiten de laatste jaren ook vaak Oekraïense studenten in de groep zitten. In beide gevallen geldt echter dat de taalkundige verschillen tussen Tsjechisch en Slowaaks of tussen Pools en Oekraïens niet zo groot zijn dat er sprake zou zijn van een multilinguale groep.

de rond 200 meest frequente behoren die de terreinen van het dagelijks leven betreffen, simpelweg als ‘onregelmatig’ classificeren, omdat deze uitgaan van een beginsel van stamklinkerverandering in plaats van suffigering, en we dat bovendien ook nog eens doen – zoals het geval is bij veel Nederlandse methodes Nederlands als vreemde/tweede taal – zonder verder enige structuur in de groep aan te brengen, schrikken we onze studenten overbodig af. Het etiket ‘onregelmatig’ en de ‘aanbeveling’ om maar ‘simpelweg rijtjes uit het hoofd te leren’, roept bij de gemiddelde student begrijpelijkerwijs een vorm van aversie op.

Veel beter is om de inwendige structuur van deze werkwoorden – die deze inwendige logica reëel hebben – uit te leggen en de werkwoorden groepsgebonden in oefeningen aan te bieden. Bij relatief homogene groepen studenten met een vergelijkbare achtergrond heeft het bovendien zin om de morfologische structuur van Nederlandse werkwoorden te vergelijken met die in het Engels, eventueel in het Duits, en met het werkwoordstelsel in de eigen moedertaal. We doen daarmee beter recht aan de basiswoordenschat van de Nederlandse taal, aan de intelligentie van onze studenten en helpen de taalleerder om de achterliggende structuur te ontdekken en te begrijpen. Kortom, Ten Kate en Brill hadden naar mijn mening gelijk.

Bibliografie

- Balk-Smit Duyvenkunst, Frida. *Grammatica van het Nederlands*. Sdu Uitgevers, 2000.
- Becking, Maja, en Ineke Grootegoed. *Werkwoordenwijzer Nederlands*. Intertaal, 2011.
- Beliën, Maaïke, en Frank Landsbergen, redacteurs. *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Instituut voor de Nederlandse Taal (3^e, uitsluitend elektronische versie), 2021. URL: <https://e-ans.ivdnt.org/>. Geraadpleegd 12 juni 2023.
- Booij, Geert. *The Morphology of Dutch*. Oxford University Press (reprint van de editie 2002), 2007.
- . *The Grammar of Words. An Introduction to Linguistic Morphology*. Oxford University Press (3^e druk), 2012.
- Booij, Geert, en Ariane van Santen. *Morfologie. De woordstructuur van het Nederlands*. Amsterdam University Press (3^e geheel herziene druk), 2017.
- Bossers, Bart, Folkert Kuijken, en Anne Vermeer, redacteurs. *Handboek Nederlands als Tweede Taal in het Volwassenenonderwijs*. Uitgeverij Coutinho (2^e herziene druk), 2015.
- Brill, Willem Gerard. *Hollandsche Spraakleer*. Leiden, S. en J. Luchtmans, 1846.
- Čermák, František, en Zdenka Hrnčířová. *Nizozemsko-český slovník / Nederlands-Tsjechisch woordenboek*. Leda, 2005.
- De Boer, Berna, Margaret van der Kamp, en Birgit Lijmbach. *Nederlands in gang. Methode Nederlands voor hoogopgeleide anderstaligen*. Uitgeverij Coutinho (3^e herziene druk, 9^e oplage), 2021.
- Den Hertog, Cornelis H. *Nederlandse spraakkunst*. Ingeleid en bewerkt door H. Hulshof. III. De leer van de woordsoorten. W. Versluis Uitgeversmaatschappij (3^e bewerkte druk), 1973.
- Donaldson, Bruce. *Dutch. A Comprehensive Grammar*. Routledge (3^e druk), 2017.
- Fabricius-Hansen, Cathrine. “Das Verb”. *Duden. Die Grammatik*, geredigeerd door Kathrin Kunkel-Razum en Franziska Münzberg. Dudenverlag (Duden Band 4; 8^e herziene druk), 2009.

- Florijn, Arjen F., Josien A. Lalleman, en J.H. (Hans) Maureau. *De regels van het Nederlands. Grammatica voor anderstaligen*. Wolters-Noordhoff, 1996.
- Fontein, A.M. (Miep), en Agaat Pescher-ter Meer. *Nederlandse Grammatica voor Anderstaligen*. Nederlands Centrum Buitenlanders, 1985.
- Geerts, Guido, et al. *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Wolters-Noordhoff – Wolters, 1984.
- Goedbloed, Judith. *Kompakt-Grammatik Niederländisch*. Ernst Klett Verlag, 1992.
- GW (= Geramé Wouters). “Liefde voor taal: de docent maakt het Verschil”. *Levende Talen Magazine* 106 (1), 2019, pp. 46–47.
- Holtvast, K. (=Roeland A. Kollewijn). *Beknopte Nederlandse spraakkunst*, herzien door J.G.M. Moorman. P. Noordhoff (20e druk), 1938.
- Houët, Henriëtte. *Prisma Grammatica Nederlands*. Uitgeverij Het Spectrum (6^e geheel herziene druk), 1996.
- Huitema, Robertha. *Grammatica Nederlands. Glashelder overzicht op elk taalniveau*. Van Dale Uitgevers (8^e oplage), 2017.
- Kuiken, Folkert. “Grammatica”. *Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenenonderwijs*, geredigeerd door Bart Bossers, Folkert Kuiken en Anne Vermeer. Coutinho (2^e herziene druk), 2015.
- Prędoła, Stanisław. *Wprowadzenie do językoznawstwa ndierlandzkiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003.
- Reitsma, Foekje. *Einführung in die Fachdidaktik Niederländisch*. Agenda Verlag, 2016.
- Spaans, Yolande. *A Practical Dutch Grammar*. Primavera Pers, 2007.
- Te Winkel, Lammert A. “Werkwoorden met een verschoven praeteritum”, *Nieuw Nederlandsch Taalmagazijn*, vol. 3, 1856, pp. 63–90.
- Ten Kate, Lambert. *Gemeenschap tussen de Gottische spraeke en de Nederduytsche, vertoont I. By eenen Brief noopende deze Stoffe. II. By eene Lyste der Gottische Woorden, gelyklydig met d eonze, getrokken uyt het Gothicum Evangelium, III. By de Voorbeelden der Gottische Declinatien en Conjugatien, nieulyks in haere Classes onderscheyden. Alles gerigt tot Ophelderinge van den Ouden Grond van 't Belgisch*. Amsterdam, Jan Rieuwertsz, 1710.
- . *Aenleiding tot de kennisse van het verheven deel der Nederduytsche sprake*. Amsterdam, Rudolf en Gerard Wetstein (2 delen), 1723.
- Van der Sijs, Nicoline. *Taal als mensenwerk: het ontstaan van het ABN*. Sdu Uitgevers, 2004.
- Van der Velde, Isaac. *De tragedie der werkwoordsvormen. Een taalhistorische en taaldidactische studie*. J.B. Wolters, 1960.
- Van Haeringen, Coenraad B. “De taaie levenskracht van het sterke werkwoord”. *De Nieuwe Taalgids*, vol. 34 (5), 1940, pp. 241–255.
- . “De hoofdvormen van het Nederlandse werkwoord”. *De Nieuwe Taalgids*, vol. 43 (1), 1950, pp. 20–28.
- . *Nederlands tussen Duits en Engels*. Servire, 1956.
- Van Heule, Christiaen. *De Nederduytsche Grammatica ofte Spraec-konst*, geredigeerd door W.J.H. Caron. J.B. Wolters (*Trivium* No. 1, deel 1), 1625/1953.
- . *De Nederduytsche spraec-konst ofte tael-beschrijvinge*, geredigeerd door W.J.H. Caron. J.B. Wolters (*Trivium* No. 1, deel 2), 1633/1953.
- Van Leeuwen, Joke. *Waarom een buitenboordmotor eenzaam is*. Rekkem: Ons Erfdeel, 2015.
- Weiland, Petrus. *Nederduytsche Spraakkunst*. Amsterdam, Johannes Allart, 1805.
- Wilmots, Jos. *Voor wie Nederlands wil leren*. Wetenschappelijk Onderwijs Limburg, 1974.